

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ LỄ HỘI BÁO BẢN LÀNG NỘN KHÊ TRONG BỐI CẢNH PHÁT TRIỂN DU LỊCH VĂN HÓA

PHẠM THU HIỀN
Trường Đại học Hoa Lư

Nhận bài ngày 10/4/2026. Sửa chữa xong 20/5/2026. Duyệt đăng 10/6/2026.

Abstract

The Báo Bản Festival of Nộn Khê Village is a representative element of Vietnam's intangible cultural heritage, closely associated with the history of land reclamation, village establishment, and the formation of the Nộn Khê community. Through its ritual practices and traditional folk activities, the festival contributes to educating younger generations about the tradition of gratitude toward ancestors and predecessors, strengthening community solidarity, and preserving the cultural identity of the Northern Vietnamese countryside. Using a combination of documentary research and fieldwork, this article analyzes the festival's cultural values and assesses the current state of its preservation and promotion. The findings indicate that although the festival has been inscribed on the National List of Intangible Cultural Heritage and continues to play an important role in community life, it still faces several challenges, particularly in its integration into cultural tourism. Based on these findings, the article proposes solutions to preserve the festival's authenticity, enhance the role of the local community as the primary heritage bearer, and promote the sustainable development of cultural tourism through heritage conservation.

Keywords: Báo Bản Festival, traditional festival, Nộn Khê Village, preservation and promotion, cultural tourism.

1. Đặt vấn đề

Lễ hội truyền thống là bộ phận quan trọng của di sản văn hóa phi vật thể, phản ánh lịch sử, tín ngưỡng và bản sắc văn hóa của mỗi cộng đồng. Trong bối cảnh công nghiệp hóa và hội nhập quốc tế, việc bảo tồn và phát huy các giá trị lễ hội càng có ý nghĩa trong gìn giữ bản sắc dân tộc và phát triển văn hóa bền vững.

Ninh Bình là vùng đất giàu truyền thống lịch sử - văn hóa với nhiều di sản đặc sắc, đồng thời xác định du lịch văn hóa là một trong những động lực phát triển kinh tế. Vì vậy, việc khai thác giá trị di sản gắn liền với bảo tồn tính nguyên gốc của các loại hình văn hóa truyền thống. Lễ hội Báo bản làng Nộn Khê (xã Yên Tử, tỉnh Ninh Bình) là một sinh hoạt văn hóa lâu đời, được tổ chức vào ngày 14 tháng Giêng hằng năm. Lễ hội không chỉ tưởng nhớ các bậc tiền hiền có công khai hoang, lập làng mà còn gắn với tín ngưỡng thờ thủy thần, nhân thần, các dòng họ khai sáng và những người có công với quê hương. Vì vậy, lễ hội chứa đựng nhiều giá trị lịch sử, văn hóa và giáo dục truyền thống. Năm 2024, lễ hội được ghi danh vào Danh mục Di sản văn hóa phi vật thể quốc gia, tạo điều kiện thuận lợi cho công tác bảo tồn và phát huy giá trị di sản phục vụ phát triển du lịch. Đến nay đã có nhiều công trình đã nghiên cứu các lễ hội truyền thống ở Ninh Bình dưới góc độ lịch sử, văn hóa và bảo tồn di sản. Trong các tài liệu như: *Sông núi và nhân vật đất Yên Mô* (Đỗ Trọng Am, 1999), *Ninh Bình theo dòng lịch sử, văn hóa* (Nguyễn Văn Trò, 2004), *Địa chí văn hóa dân gian Ninh Bình* (Trương Đình Tường, 2004) và *Địa chí Ninh Bình* (2010) đã cung cấp nhiều tư liệu về lịch sử, văn hóa và hệ thống di sản của vùng đất Yên Mô, Nộn Khê. Riêng về lễ hội Báo bản, hai nguồn tư liệu có giá trị trực tiếp là *Lý lịch di tích Đình làng Nộn Khê* (Bảo tàng tỉnh Ninh Bình, 1998) và *Di sản văn hóa bảo tồn Lễ hội Báo bản* (Sở Văn hóa Thông tin Ninh Bình, 2004). Các tài liệu này giới thiệu khá đầy đủ về nguồn gốc, nhân vật thờ phụng, nghi thức và diễn trình lễ hội. Tuy nhiên, các nghiên cứu hiện có chủ yếu mang tính sơ tầm, giới thiệu, chưa đi sâu phân tích giá trị của lễ hội

Email: thuhien2k4ym@gmail.com

trong bảo tồn di sản và phát triển du lịch văn hóa. Đây cũng là khoảng trống mà bài viết hướng tới bổ sung. Trên cơ sở kế thừa các kết quả nghiên cứu trước, bài viết tiếp cận lễ hội từ góc độ bảo tồn và phát huy giá trị gắn với phát triển du lịch địa phương, sử dụng các phương pháp nghiên cứu tài liệu, khảo sát điền dã, phỏng vấn sâu và quan sát tham dự.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Giá trị văn hóa của lễ hội Báo bản làng Nộn Khê

2.1.1. Nguồn gốc và ý nghĩa của lễ hội

Lễ hội Báo bản làng Nộn Khê, xã Yên Từ, tỉnh Ninh Bình là một lễ hội truyền thống có lịch sử hình thành gắn liền với quá trình khai hoang, lập ấp và xây dựng cộng đồng cư dân địa phương từ cuối thế kỷ XV. Theo gia phả và tư liệu địa phương, vào năm Hồng Đức thứ nhất (1470), cụ Bùi Công Mẫn từ vùng Nam Lục Nộn (thuộc tỉnh Hà Nam sau này, hiện nay cũng thuộc tỉnh Ninh Bình) cùng nhiều lưu dân đến khai khẩn vùng đất Nộn Khê ngày nay. Cùng thời gian đó, cụ Đinh Công Hắt từ xứ Hoàng Kim chuyển đến sinh cơ lập nghiệp. Từ quá trình cộng cư của các dòng họ, làng Nộn Khê dần được hình thành với bốn giáp truyền thống gồm giáp Trung, giáp Thượng, giáp Chùa và giáp Cầu. Chính sự kiện lịch sử này là cơ sở ra đời của lễ hội Báo bản nhằm tưởng nhớ công lao của những người mở đất và xây dựng làng quê.

Tên gọi “Báo bản” mang ý nghĩa sâu sắc. Theo cách hiểu của người dân địa phương, “báo” là báo đáp công ơn, còn “bản” là cội nguồn, gốc rễ. Vì vậy, lễ hội thể hiện tinh thần tri ân tổ tiên và những người có công khai hoang, lập làng. Đây cũng là sự cụ thể hóa đạo lý “uống nước nhớ nguồn”, một giá trị bền vững trong văn hóa dân tộc (Bảo tàng Ninh Bình, 1998). Theo các tư liệu địa phương (Trương Đình Tường, 2004), vào năm Hồng Đức thứ nhất (1470), dưới triều vua Lê Thánh Tông, một nhóm cư dân từ vùng Lục Nộn, Nam Châu đã đến vùng đất ven sông thuộc Yên Mô ngày nay để khai khẩn, lập ấp. Người có công khởi dựng làng là cụ Bùi Công Mẫn cùng các bậc tiền hiền của tám dòng họ Bùi, Đinh, Nguyễn, Lê, Phạm, Cao, Trần và Mai. Từ vùng đất hoang hóa, các thế hệ cư dân đã tạo dựng nên làng Nộn Khê trù phú, đồng thời hình thành tục lệ Báo bản để ghi nhớ công lao của những người mở đất. Hằng năm, vào ngày 14 tháng Giêng âm lịch, ngày được coi là mốc thành lập làng, nhân dân tổ chức lễ hội để tưởng niệm các bậc tiền nhân và cầu mong quốc thái dân an, mùa màng tốt tươi. Qua thời gian, lễ hội đã trở thành một thiết chế văn hóa quan trọng, là dịp để con cháu xa quê trở về đoàn tụ và hướng về cội nguồn.

Đối tượng thờ phụng trong lễ hội gồm Thành hoàng làng, các vị thủy thần, nhân thần và đặc biệt là những người có công khai hoang, lập ấp. Bên cạnh hoạt động dâng hương và tế lễ, điểm nổi bật của lễ hội là nghi thức “báo công”, trong đó cộng đồng kính cáo với tổ tiên về những thành tựu trong học tập, lao động, phát triển kinh tế và xây dựng quê hương. Nghi thức này thể hiện truyền thống hiếu học, tinh thần trách nhiệm và ý thức gắn bó với cộng đồng của người dân Nộn Khê.

2.1.2. Giá trị lịch sử

Lễ hội Báo bản làng Nộn Khê không chỉ là một sinh hoạt tín ngưỡng dân gian mà còn chứa đựng những giá trị lịch sử đặc sắc, phản ánh quá trình hình thành và phát triển của cộng đồng cư dân địa phương. Trải qua hơn 500 năm tồn tại, lễ hội đã trở thành nơi lưu giữ ký ức lịch sử, bảo tồn truyền thống và giáo dục các thế hệ về cội nguồn quê hương.

Giá trị lịch sử trước hết thể hiện ở việc lễ hội gắn liền với quá trình khai hoang, lập làng của cư dân Nộn Khê. Vào năm Hồng Đức thứ nhất (1470), dưới triều vua Lê Thánh Tông, một bộ phận cư dân từ vùng Lục Nộn, Nam Châu đã đến vùng đất ven sông thuộc Yên Mô ngày nay để khai khẩn và lập ấp. Dưới sự dẫn dắt của cụ Bùi Công Mẫn cùng các bậc tiền hiền thuộc tám dòng họ lớn, vùng đất hoang hóa từng bước được cải tạo thành nơi cư trú ổn định và phát triển. Chính quá trình chinh phục thiên nhiên ấy đã trở thành nền tảng để hình thành tục lệ Báo bản. Khác với nhiều lễ hội truyền thống chủ yếu thờ phụng các nhân vật lịch sử hoặc thần linh, lễ hội Báo bản đặc biệt tôn vinh những người có công mở đất và xây dựng cộng đồng (Bùi Công Mẫn và những người khác có công khai hoang lập làng). Điều đó phản ánh nét đặc trưng của văn hóa làng xã Việt Nam, nơi công lao khai khẩn, tạo dựng quê hương luôn được xem là giá trị cốt lõi. Thông qua các nghi thức tế lễ, văn tế và những câu chuyện

truyền khẩu, lịch sử hình thành làng Nộn Khê được lưu truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác.

Giá trị lịch sử của lễ hội còn được thể hiện qua hệ thống thờ tự tại đình làng Nộn Khê. Ngoài ba vị thần được tôn thờ là Đông Hải Đại Vương Nguyễn Phục, Long Hoa Thụy Quế và Thủy Tể Long Vương, đình còn phối thờ cụ Bùi Công Mẫn cùng các thủy tổ của 26 dòng họ và 95 anh hùng liệt sĩ của làng đã hy sinh trong hai cuộc kháng chiến chống Pháp và chống Mỹ (Bảo tàng Ninh Bình, 1998). Điều đó cho thấy quá trình lịch sử của cộng đồng được kết nối liên tục từ thời kỳ khai khẩn, bảo vệ quê hương đến đấu tranh giành độc lập dân tộc.

Đình làng, trung tâm của lễ hội Báo bản cũng là một địa điểm lịch sử quan trọng. Nơi đây từng diễn ra nhiều sự kiện của cách mạng như hưởng ứng Tuần lễ Vàng năm 1945, tổ chức lực lượng dân quân làm nhiệm vụ chiến đấu và quyên góp ủng hộ kháng chiến. Cùng với đó, hệ thống 28 đạo sắc phong trải dài từ thời Hậu Lê, Tây Sơn đến triều Nguyễn đã cung cấp những tư liệu quý giá về lịch sử tín ngưỡng và quá trình tồn tại của ngôi đình (Bảo tàng Ninh Bình, 1998). Thông qua các nghi thức rước kiệu, dâng hương, tế lễ và đặc biệt là nghi lễ Báo bản, những ký ức lịch sử về công lao của tiền nhân và truyền thống yêu nước của cộng đồng được tái hiện một cách sinh động. Vì vậy, lễ hội Báo bản không chỉ là di sản văn hóa mà còn là một “bảo tàng sống” lưu giữ lịch sử hình thành và phát triển của vùng đất Nộn Khê qua hơn năm thế kỷ. Bên cạnh đó, lễ hội Báo bản còn cung cấp nhiều tư liệu có giá trị cho việc nghiên cứu lịch sử địa phương. Các bài văn tế, gia phả dòng họ, truyền thuyết dân gian và hệ thống nghi lễ giúp nhận diện quá trình định cư, cơ cấu dòng họ, sự phát triển kinh tế nông nghiệp cũng như đời sống văn hóa của cộng đồng cư dân Nộn Khê. Sự tồn tại liên tục của lễ hội trong hơn năm thế kỷ cũng là minh chứng cho sức sống bền bỉ của truyền thống văn hóa địa phương trước những biến đổi của lịch sử. Có thể khẳng định, lễ hội Báo bản làng Nộn Khê là một di sản mang giá trị lịch sử sâu sắc. Lễ hội không chỉ ghi dấu quá trình khai hoang, lập làng mà còn lưu giữ ký ức cộng đồng và những lớp trầm tích văn hóa của vùng đất Yên Từ. Việc bảo tồn và phát huy giá trị của lễ hội vì thế có ý nghĩa quan trọng đối với công tác gìn giữ bản sắc văn hóa và nghiên cứu lịch sử địa phương trong giai đoạn hiện nay.

2.1.3. Giá trị văn hóa - xã hội của lễ hội Báo bản làng Nộn Khê

Lễ hội Báo bản làng Nộn Khê không chỉ là hoạt động tín ngưỡng dân gian mà còn là không gian văn hóa cộng đồng tiêu biểu, góp phần bảo tồn bản sắc địa phương và củng cố sự gắn kết xã hội. Trải qua hơn 500 năm tồn tại, lễ hội đã trở thành nơi lưu giữ và truyền trao những giá trị văn hóa truyền thống giữa các thế hệ. Giá trị nổi bật của lễ hội là giáo dục đạo lý “Uống nước nhớ nguồn”. Ngay tên gọi “Báo bản” đã thể hiện tinh thần tri ân cội nguồn và tưởng nhớ những người có công khai hoang, lập làng. Thông qua các nghi thức dâng hương, tế lễ và đặc biệt là nghi thức báo công, người dân bày tỏ lòng biết ơn đối với tiền nhân, đồng thời khẳng định trách nhiệm kế thừa và phát huy truyền thống quê hương. Đây cũng là hình thức giáo dục lịch sử, đạo đức và ý thức cộng đồng có sức lan tỏa mạnh mẽ đối với thế hệ trẻ.

Lễ hội còn là dịp để các dòng họ và người dân trong làng cùng tham gia tổ chức, thực hành nghi lễ và sinh hoạt văn hóa, qua đó củng cố tinh thần đoàn kết, tình làng nghĩa xóm và niềm tự hào về quê hương. Đối với những người con xa quê, lễ hội là cầu nối gắn kết với nguồn cội, tạo cơ hội gặp gỡ, giao lưu và tiếp nối truyền thống. Bên cạnh đó, việc biểu dương những cá nhân có thành tích trong học tập và lao động đã góp phần phát huy truyền thống hiếu học, trọng nhân tài của cộng đồng. Chính những giá trị nhân văn ấy đã tạo nên sức sống bền vững và bản sắc riêng của lễ hội Báo bản trong đời sống đương đại.

2.1.4. Giá trị văn nghệ dân gian

Lễ hội Báo bản làng Nộn Khê không chỉ lưu giữ các giá trị lịch sử, văn hóa mà còn là môi trường bảo tồn và phát huy nhiều loại hình văn nghệ dân gian đặc sắc. Qua hơn 500 năm tồn tại, lễ hội đã trở thành không gian sinh hoạt nghệ thuật cộng đồng, phản ánh đời sống tinh thần phong phú và bản sắc văn hóa riêng của cư dân địa phương. Nét nổi bật nhất là truyền thống thơ ca lâu đời của làng Nộn Khê - vùng đất nổi tiếng về hiếu học và yêu chuộng văn chương. Trong lễ hội, thơ ca xuất hiện dưới nhiều hình thức như văn tế, thơ chúc mừng, thơ báo công và các sáng tác ca ngợi tiền nhân, quê hương, đất nước. Những tác phẩm này vừa tôn vinh công lao của các bậc khai canh lập làng, vừa biểu dương truyền thống hiếu học và những thành tựu của cộng đồng. Đặc biệt, tục đọc thơ và bình thơ đã trở

thành nét sinh hoạt văn hóa riêng của Nộn Khê. Đây không chỉ là hoạt động thưởng thức nghệ thuật mà còn là dịp giao lưu, trao truyền tri thức và bồi dưỡng đời sống tinh thần cho các thế hệ. Nhiều bài văn tế và thơ cổ còn là nguồn tư liệu quý phản ánh lịch sử hình thành làng xã và truyền thống văn hiến địa phương. Bên cạnh đó, lễ hội còn duy trì các hình thức diễn xướng dân gian, ngâm thơ, giao lưu văn nghệ và các hoạt động văn hóa cộng đồng với sự tham gia trực tiếp của người dân. Chính sự gắn kết giữa sáng tạo nghệ thuật và thực hành văn hóa đã tạo nên bản sắc riêng của lễ hội Báo bản, đồng thời góp phần bảo tồn những giá trị văn hóa phi vật thể đặc sắc của vùng đất Nộn Khê.

2.1.5. Giá trị du lịch văn hóa

Trong bối cảnh phát triển du lịch bền vững, các di sản văn hóa phi vật thể ngày càng trở thành nguồn tài nguyên quan trọng để xây dựng sản phẩm du lịch đặc trưng. Với lịch sử hơn 500 năm cùng hệ thống giá trị lịch sử, tín ngưỡng và văn hóa cộng đồng đặc sắc, lễ hội Báo bản làng Nộn Khê có nhiều tiềm năng trở thành điểm nhấn của du lịch văn hóa Ninh Bình. Điểm khác biệt của lễ hội nằm ở đối tượng tôn vinh. Nếu nhiều lễ hội trong tỉnh như Hoa Lư, đền Thái Vi hay chùa Bái Đính gắn với các vị vua, anh hùng dân tộc hoặc nhân vật tôn giáo, thì lễ hội Báo bản lại hướng đến những người có công khai hoang, lập làng và xây dựng cộng đồng cư dân. Thông qua các nghi thức tế lễ và báo công, lễ hội tái hiện lịch sử hình thành làng xã, đồng thời khẳng định đạo lý “Uống nước nhớ nguồn”, tạo nên sức hấp dẫn riêng đối với du khách yêu thích tìm hiểu văn hóa bản địa.

Không gian lễ hội còn nổi bật với nhiều hoạt động mang đậm bản sắc như nghi thức báo công, giao lưu thơ ca, ngâm thơ và các chương trình văn nghệ dân gian. Đặc biệt, “Đêm thơ Báo bản” phản ánh truyền thống hiếu học và đời sống tinh thần phong phú của người dân Nộn Khê, góp phần tạo nên sản phẩm trải nghiệm văn hóa độc đáo. Sau khi được ghi danh vào Danh mục Di sản văn hóa phi vật thể quốc gia năm 2024, lễ hội có thêm điều kiện thuận lợi để quảng bá và khai thác phục vụ du lịch. Bên cạnh đó, vị trí của Nộn Khê cho phép kết nối với các điểm đến nổi tiếng như Tràng An, Cố đô Hoa Lư, Tam Cốc - Bích Động, chùa Bái Đính và Nhà thờ đá Phát Diệm, hình thành các tuyến du lịch kết hợp giữa di sản vật thể và phi vật thể. Với những lợi thế đó, lễ hội Báo bản không chỉ góp phần làm phong phú sản phẩm du lịch của Ninh Bình mà còn tạo động lực cho công tác bảo tồn di sản, phát huy bản sắc văn hóa và phát triển kinh tế địa phương theo hướng bền vững.

2.2. Thực trạng bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội hiện nay

2.2.1. Những kết quả đạt được

Trong những năm gần đây, công tác bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội Báo bản làng Nộn Khê đã đạt được nhiều kết quả tích cực, góp phần duy trì sức sống của di sản trong đời sống cộng đồng. Lễ hội vẫn được tổ chức thường niên vào dịp tháng Giêng âm lịch với các nghi thức truyền thống như dâng hương, tế Thành hoàng, tưởng niệm các bậc tiền hiền, nghi thức báo công và nhiều hoạt động văn hóa dân gian đặc sắc. Việc duy trì lễ hội không chỉ đáp ứng nhu cầu tín ngưỡng mà còn tạo môi trường trao truyền các giá trị văn hóa giữa các thế hệ. Cộng đồng địa phương tiếp tục giữ vai trò trung tâm trong quá trình bảo tồn di sản. Người dân, các dòng họ và các tổ chức đoàn thể trực tiếp tham gia chuẩn bị nghi lễ, tổ chức các hoạt động và huy động nguồn lực cho lễ hội. Đặc biệt, các bậc cao niên và những người am hiểu phong tục vẫn là lực lượng quan trọng trong việc lưu giữ, truyền dạy tri thức dân gian và hướng dẫn thế hệ trẻ thực hành các nghi thức truyền thống.

Một dấu mốc quan trọng là năm 2024, lễ hội Báo bản được ghi danh vào Danh mục Di sản văn hóa phi vật thể quốc gia. Sự kiện này khẳng định giá trị tiêu biểu của lễ hội, đồng thời tạo điều kiện thuận lợi cho công tác nghiên cứu, bảo tồn và quảng bá gắn với phát triển văn hóa, du lịch của tỉnh Ninh Bình.

2.2.2. Những khó khăn và thách thức

Bên cạnh những kết quả đạt được, lễ hội Báo bản vẫn đang đối mặt với nhiều thách thức. Phần lớn tri thức về nghi lễ, văn tế và truyền thuyết lập làng được lưu giữ bằng hình thức truyền khẩu, trong khi quá trình đô thị hóa và sự thay đổi lối sống làm cho môi trường truyền dạy truyền thống ngày càng thu hẹp.

Nhiều người trẻ học tập, làm việc xa quê nên ít có điều kiện tham gia lễ hội. Độ tuổi nắm giữ tri thức

dân gian chủ yếu là các bậc cao niên, trong khi lực lượng kế cận còn hạn chế, tiềm ẩn nguy cơ mai một các giá trị truyền thống.

Ngoài ra, công tác tư liệu hóa, số hóa và quảng bá di sản còn chưa đồng bộ. Việc khai thác lễ hội phục vụ phát triển du lịch văn hóa còn ở mức khiêm tốn, chưa hình thành các sản phẩm và tuyến trải nghiệm đặc thù, khiến tiềm năng của di sản chưa được phát huy tương xứng.

2.3. Giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội gắn với phát triển du lịch văn hóa

2.3.1. Bảo tồn nguyên gốc các giá trị truyền thống

Để lễ hội Báo bản phát huy giá trị bền vững, việc bảo tồn tính nguyên gốc của di sản cần được đặt lên hàng đầu. Hệ thống nghi lễ như dâng hương, tế Thành hoàng, tưởng niệm các bậc tiền hiền, nghi thức báo công và các hoạt động văn hóa truyền thống phải được duy trì đúng quy thức, hạn chế sự thay đổi tùy tiện vì mục đích thương mại hay phục vụ biểu diễn. Mọi điều chỉnh cần có sự tham gia của các nhà nghiên cứu, nghệ nhân và cộng đồng địa phương nhằm bảo đảm tính xác thực của di sản. Song song với đó cần triển khai công tác điều tra, sưu tầm và kiểm kê các nguồn tư liệu liên quan đến lễ hội như thần tích, sắc phong, gia phả, văn tế, thơ ca, ảnh tư liệu và hiện vật. Việc xây dựng hồ sơ khoa học đầy đủ không chỉ phục vụ quản lý di sản mà còn tạo nguồn tư liệu quan trọng cho nghiên cứu, giáo dục và quảng bá về lâu dài.

2.3.2. Phát huy vai trò chủ thể của cộng đồng

Theo quan điểm của UNESCO, cộng đồng là chủ thể sáng tạo, thực hành và truyền dạy di sản văn hóa phi vật thể. Vì vậy, người dân làng Nộn Khê cần được đặt ở vị trí trung tâm trong mọi hoạt động bảo tồn và phát huy lễ hội. Chính quyền địa phương cần tạo điều kiện để cộng đồng tham gia xây dựng kế hoạch, tổ chức và giám sát lễ hội. Đồng thời, cần khuyến khích các dòng họ, các bậc cao niên và những người am hiểu nghi lễ tiếp tục truyền dạy tri thức dân gian cho thế hệ trẻ thông qua các lớp tập huấn, hoạt động ngoại khóa và chương trình giáo dục di sản trong trường học.

Việc tôn vinh những cá nhân có đóng góp tích cực trong bảo tồn lễ hội cũng là giải pháp quan trọng nhằm khơi dậy ý thức trách nhiệm của cộng đồng, tạo động lực để các giá trị truyền thống được lưu giữ và tiếp nối.

2.3.3. Xây dựng sản phẩm du lịch văn hóa đặc thù

Với những giá trị lịch sử và văn hóa độc đáo, lễ hội Báo bản có thể trở thành sản phẩm du lịch văn hóa đặc sắc của Ninh Bình. Các chương trình trải nghiệm nên được thiết kế theo hướng để du khách trực tiếp tham gia không gian lễ hội, tìm hiểu lịch sử hình thành làng Nộn Khê, thưởng thức các nghi lễ truyền thống và giao lưu với cộng đồng địa phương.

Lịch sử khai hoang lập làng từ thế kỷ XV cùng hệ thống đình, đền và nhà thờ họ là nguồn tài nguyên thuận lợi để xây dựng các tuyến tham quan chuyên đề về văn hóa làng xã Bắc Bộ. Bên cạnh đó, hoạt động “Đêm thơ Báo bản” và truyền thống yêu văn chương của địa phương cần được khai thác thành sản phẩm du lịch riêng, kết hợp ngâm thơ, bình thơ và giới thiệu các tác phẩm về quê hương, lịch sử và con người Nộn Khê. Ngoài thời gian diễn ra lễ hội, có thể phát triển mô hình du lịch cộng đồng thông qua trải nghiệm đời sống làng quê, phong tục tập quán, văn hóa dòng họ, ẩm thực và các hoạt động sinh hoạt truyền thống. Đây là hướng đi phù hợp với xu thế du lịch trải nghiệm hiện nay, đồng thời tạo thêm sinh kế cho người dân địa phương.

2.3.4. Đẩy mạnh chuyển đổi số trong bảo tồn và quảng bá

Trong bối cảnh chuyển đổi số, việc xây dựng cơ sở dữ liệu điện tử về lễ hội Báo bản là yêu cầu cấp thiết. Hệ thống này cần tích hợp các thông tin về lịch sử hình thành, nghi lễ, văn tế, hình ảnh, video và bản đồ không gian văn hóa nhằm phục vụ công tác nghiên cứu, quản lý và quảng bá.

Các tư liệu hiện có cần được số hóa theo tiêu chuẩn khoa học để bảo đảm lưu giữ lâu dài và hạn chế nguy cơ thất lạc. Đồng thời, cần xây dựng website chuyên đề, video giới thiệu, ấn phẩm điện tử và các nội dung truyền thông trên nền tảng mạng xã hội nhằm mở rộng khả năng tiếp cận của công chúng, đặc biệt là giới trẻ và khách du lịch quốc tế. Việc ứng dụng công nghệ số không chỉ góp phần bảo tồn di sản mà còn nâng cao hiệu quả quảng bá, đưa hình ảnh lễ hội đến gần hơn với cộng đồng trong và ngoài nước.

2.3.5. Gắn kết lễ hội với không gian du lịch Ninh Bình

Lễ hội Báo bản cần được tích hợp vào hệ thống các tuyến du lịch văn hóa của tỉnh, kết nối với những điểm đến tiêu biểu như Cố đô Hoa Lư, Quần thể danh thắng Tràng An, chùa Bái Đính và đền Thái Vi. Sự liên kết này sẽ góp phần đa dạng hóa sản phẩm du lịch, kéo dài thời gian lưu trú và nâng cao sức hấp dẫn của điểm đến. Bên cạnh đó, khu vực Yên Mô có nhiều tiềm năng phát triển du lịch cộng đồng gắn với không gian làng quê truyền thống. Việc kết nối lễ hội Báo bản với các điểm du lịch trong vùng sẽ hình thành chuỗi trải nghiệm văn hóa liên hoàn, tạo điều kiện để du khách tiếp cận sâu hơn với bản sắc văn hóa địa phương.

Trong chiến lược phát triển du lịch văn hóa của Ninh Bình cần xây dựng mạng lưới liên kết giữa các lễ hội tiêu biểu nhằm hình thành sản phẩm du lịch theo mùa lễ hội. Với những giá trị riêng có về lịch sử, tín ngưỡng và văn nghệ dân gian, lễ hội Báo bản hoàn toàn có thể trở thành một điểm nhấn quan trọng trong bản đồ du lịch văn hóa của tỉnh.

Nhìn chung, việc bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội Báo bản cần được thực hiện đồng bộ trên các phương diện: giữ gìn tính nguyên gốc của di sản, phát huy vai trò chủ thể của cộng đồng, xây dựng sản phẩm du lịch đặc thù, đẩy mạnh chuyển đổi số và tăng cường liên kết không gian du lịch. Chỉ khi bảo đảm sự hài hòa giữa bảo tồn và khai thác, giữa giá trị văn hóa và lợi ích kinh tế, lễ hội Báo bản mới có thể phát huy đầy đủ vai trò của mình, trở thành nguồn lực quan trọng cho phát triển du lịch văn hóa bền vững của tỉnh Ninh Bình.

3. Kết luận

Lễ hội Báo bản làng Nộn Khê là một di sản văn hóa phi vật thể đặc sắc, kết tinh những giá trị lịch sử, văn hóa, tín ngưỡng và nhân văn của cộng đồng cư dân vùng đồng bằng Bắc Bộ. Trải qua hơn năm thế kỷ tồn tại, lễ hội không chỉ lưu giữ ký ức về quá trình khai hoang, lập làng của các bậc tiền nhân mà còn trở thành biểu tượng của đạo lý “Uống nước nhớ nguồn”, tinh thần hiếu học và sự gắn kết bền chặt giữa các dòng họ, các thế hệ người dân Nộn Khê. Qua nghiên cứu có thể thấy, lễ hội Báo bản chứa đựng hệ giá trị phong phú, từ giá trị lịch sử, văn hóa - xã hội, văn nghệ dân gian đến giá trị du lịch văn hóa. Các nghi thức truyền thống, đặc biệt là nghi thức báo công cùng những hoạt động thơ ca, diễn xướng và sinh hoạt cộng đồng đã tạo nên bản sắc riêng, góp phần làm giàu thêm kho tàng di sản văn hóa của tỉnh Ninh Bình. Việc lễ hội được ghi danh vào Danh mục Di sản văn hóa phi vật thể quốc gia năm 2024 là sự khẳng định đối với những giá trị tiêu biểu đó, đồng thời mở ra cơ hội thuận lợi cho công tác bảo tồn và phát huy di sản trong giai đoạn mới. Tuy nhiên, trước tác động của quá trình đô thị hóa, chuyển đổi lối sống và sự phát triển của du lịch, lễ hội cũng đang đứng trước không ít thách thức như nguy cơ mai một tri thức dân gian, thiếu lực lượng kế cận và xu hướng thương mại hóa. Vì vậy, việc bảo tồn cần được thực hiện trên cơ sở tôn trọng tính nguyên gốc của di sản, phát huy vai trò chủ thể của cộng đồng và kết hợp hài hòa với phát triển du lịch văn hóa bền vững. Bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội Báo bản không chỉ là gìn giữ một sinh hoạt văn hóa truyền thống của làng Nộn Khê mà còn là bảo vệ một phần ký ức lịch sử và bản sắc văn hóa của vùng đất Ninh Bình. Đây cũng là nguồn lực quan trọng góp phần xây dựng thương hiệu du lịch văn hóa địa phương, tạo động lực cho phát triển kinh tế - xã hội và lan tỏa những giá trị tốt đẹp của văn hóa Việt Nam trong bối cảnh hội nhập hiện nay.

Tài liệu tham khảo

- Bảo tàng tỉnh Ninh Bình (1998). *Lý lịch di tích Đình làng Nộn Khê* (tài liệu lưu trữ).
- Đỗ Trọng Am (1999). *Sông núi và nhân vật đất Yên Mô*. NXB Văn hóa dân tộc.
- Lã Đăng Bật (2002). *Di tích - danh thắng Ninh Bình*. Văn phòng Hội đồng nhân dân và Ủy ban nhân dân tỉnh Ninh Bình.
- Lê Trung Vũ (1992). *Lễ hội cổ truyền*. NXB Khoa học xã hội.
- Ngô Đức Thịnh (chủ biên, 2001). Những giá trị của lễ hội cổ truyền trong đời sống xã hội hiện nay. *Tạp chí Văn học nghệ thuật*, tháng 3, tr. 6-9.
- Nguyễn Văn Trò (2004). *Ninh Bình theo dòng lịch sử, văn hóa*. NXB Văn hóa dân tộc.
- Sở Văn hóa - Thông tin Ninh Bình (2004). *Di sản văn hóa bảo tồn Lễ hội Báo Bản*.
- Trương Đình Tường (2004). *Địa chí văn hóa dân gian Ninh Bình*. NXB Thế giới.
- Tỉnh ủy Ninh Bình - Viện Khoa học Xã hội Việt Nam (2010). *Địa chí Ninh Bình*. NXB Chính trị Quốc gia - Sự thật.